

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

УДК 351.82:330.341.1

С. В. МАЙСТРО, Т. М. ВІТРЕНКО-ХРУСТАЛЬОВА

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Досліджено науково-теоретичні засади державного регулювання інноваційного розвитку економіки. Розглянуто різні наукові підходи до визначення основних категорій державного регулювання інноваційного розвитку економіки. Дістало подальший розвиток визначення основних категорій державного регулювання інноваційного розвитку економіки.

Ключові слова: державне регулювання; механізм державного регулювання; інновації, інноваційний розвиток, принципи інноваційного розвитку.

The scientific and theoretical bases of the state adjusting of innovative development of economy are explored. Different scientific approaches are considered to determination of basic categories of the state adjusting of innovative development of economy. Obtained subsequent development of determination of basic categories of the state adjusting of innovative development of economy.

Key words: state adjusting; mechanism of the state adjusting; innovation, innovative development, principles of innovative development.

Програма економічних реформ України на 2010 – 2014 рр., яку розроблено на виконання поставленого Президентом України завдання з відновлення економічного зростання й модернізації економіки країни, визначає курс на активізацію інноваційних процесів, повноцінне використання потенціалу науки у процесі технологічної модернізації економіки. Цей документ визначив завдання прискореного виведення економіки на траєкторію сталого зростання шляхом утвердження соціально орієнтованої інноваційної моделі розвитку економіки.

Інновації та інноваційні процеси, їх сутність, особливості створення і використання в сучасних умовах світових інтеграційних: процесів є основою глобального економічного розвитку. Сучасні інновації та інноваційні процеси достатньо складні і вимагають проведення аналізу закономірностей їх розвитку, що неможливо без глибокого науково-теоретичного обґрунтування.

Дослідженням науково-теоретичних засад державного регулювання інноваційного розвитку економіки займалися такі видатні зарубіжні учені, як М. Кондратьєв, С. Кузнець, Б. Твісс, Б. Санто, Й. Шумпетер, Ю. Яковець та ін.

Провідними вітчизняними дослідниками вищенаведеної проблеми є А. Гальчинський, В. Геєць, О. Жихор, Т. Куценко, В. Павленко та ін. Однак чимало теоретичних питань стосовно визначення сутності, цілей, принципів державного регулювання інноваційного розвитку економіки залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є визначення сутності та вдосконалення основних категорій державного регулювання інноваційного розвитку економіки.

Методологія системного опису інновацій в умовах ринкової економіки базується на міжнародних стандартах, рекомендації за якими прийнято в Осло в 1992 р. і отримали назву “Керівництво (вказівки) Осло”. Відповідно до цих міжнародних стандартів, інновація – це кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг [16].

Загальною ідеологією формування і становлення інновацій є еволюційна теорія інновацій Й. Шумпетера, який у своїх роботах обґрунтував системну концепцію динамічного розвитку економіки на основі науково-технічного прогресу (НТП). Як основну рушійну силу розвитку концепція розглядає можливість упровадження підприємцем нових комбінацій факторів виробництва (інновацій). Й. Шумпетер у 1930-і рр. увів поняття “інновація”, трактуючи його як зміну з метою впровадження і використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловості [20].

Ф. Ніксон вважає, що інновація – це сукупність технічних, виробничих і комерційних заходів, що призводять до появи на ринку нових і поліпшених промислових процесів і устаткування. Б. Санто зазначає, що інновація – це такий суспільний (технічний, економічний) процес, який через практичне використання ідей і винаходів призводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, і у випадку, якщо вона орієнтується на економічну вигоду, прибуток, поява інновації на ринку може принести додатковий дохід. Б. Твісс визначає інновацію як процес, в якому винахід або ідея набувають економічний зміст [2; 18; 19].

Значний вклад у теорію інноваційного розвитку економіки зробив основоположник теорії довгих хвиль М. Кондратьєв [12]. Основою довготривалих циклічних коливань дослідник визнає процес якісних змін базисних поколінь машин і технологій, транспортних засобів, великих споруд тощо у провідних галузях економіки.

Подальший розвиток ідей Й. Шумпетера і М. Кондратьєва знайшли в роботах Нобелівського лауреата С. Кузнеця, присвячених дослідженню взаємозв'язку інновацій з економічним зростанням. Так, він зауважує, що сучасне економічне зростання започатковане НТП, а епохальна інновація, яка притаманна сучасному етапові розвитку суспільства, стосується широкого використання наукових досягнень для розв'язання проблем економічного зростання [22].

В. Геєць визначає економічну цінність інновацій зростанням прибутковості, розширенням масштабів бізнесу та можливостей накопичення для наступного реінвестування капіталу [5].

О. Жихор та Т. Куценко розуміють інновації як процес створення (впровадження) нового товару (послуги), техніки, технології з метою підвищення конкурентоспроможності і отримання соціально-економічного та екологічного ефекту [8].

Уважаємо також, що в рамках концепції сталого розвитку слід урахувати не лише економічні, а й соціальні і екологічні аспекти інновацій та інноваційного розвитку економіки.

Ю. Яковець розглядає інновації як складову періодів науково-технічного та економічного розвитку і вважає основним інструментом подолання кризових явищ в економіці [21].

Важливість упровадження інновацій як основи виходу з фінансової кризи національної економіки відзначають також О. Жихор та Т. Куценко [8].

Отже, незважаючи на різні підходи у визначенні поняття “інновації”, в загальному вигляді аналіз вищенаведених визначень приводить до висновку, що інновація є наслідком інноваційної діяльності, а зміст інновації складають зміни та розвиток.

Згідно із методикою Світового економічного форуму, зміни, що визначають економічне зростання в середньостроковій і довгостроковій перспективі, розподілені на три категорії: технологічні, інституційні та макроекономічні. При цьому нова теорія економічного зростання, яка застосовується сьогодні в країнах ЄС, виводить на перший план економіку, засновану на знаннях, де ключовим ресурсом вважається добре навчена робоча сила. Розвиток, відповідно до даної моделі, є результатом накопичених і нових знань, а також їхнього корисного поширення. На думку М. Латиніна, розвиток – це якісна зміна структури і функціонування економіки [13].

Й. Шумпетер визначив відмінності між економічним розвитком та економічним зростанням: маючи на увазі під розвитком насамперед якісні іманентні зміни господарського кругообігу, під другим – звичне збільшення населення і багатства [20].

На думку Р. Капелюшнікова, економічне зростання – це звичайне збільшення реального ВВП країни, що відображає значно вужче коло зв'язків і відносин, ніж економічний розвиток. Економічне зростання є органічною складовою частиною економічного розвитку, а саме: економічне зростання – це кількісний економічний розвиток, а економічний розвиток – якісне економічне зростання [11].

С. Мочерний визначає інноваційний розвиток як незворотні спрямовані закономірні зміни технологічного способу виробництва на макро-, мікро- та регіональному рівнях з урахуванням інноваційних структурних зрушень, які детермінують еволюційні процеси у відносинах економічної власності [10].

В. Зянько розглядає інноваційний розвиток як сукупність чітко визначених соціально-економічних пріоритетів, схем управління інноваціями, якісних і кількісних критеріїв, що характеризують ефективність інноваційного напрямку економіки, які покладено в основу стратегічної інноваційної політики держави [9].

На думку О. Жихор та Т. Куценко, інноваційний розвиток – це спрямовані та закономірні змінні (якісні та кількісні) в галузях і сферах господарювання, обумовлені впровадженням ідей (винаходів) і створенням на цій основі кращих за своїми характеристиками товарів (послуг), технологій з метою соціально-еколого-економічного регіонального ефекту [8].

На нашу думку, інноваційний розвиток – це сукупність прогресивних, поступових, стійких змін умов і результатів діяльності суб'єктів інноваційної діяльності, які стимулюють процеси соціально-економічного розвитку на основі врахування економічних, соціальних та екологічних інтересів держави, тобто сприяють побудові держави добробуту.

Сталий інноваційний розвиток економіки неможливо забезпечити без ефективного державного регулювання цієї сфери. Категорія “державне регулювання” є однією з базових дефініцій у науці та практиці державного управління. Під регулюванням зазвичай розуміють діяльність, спрямовану на коригування роботи системи (елементів системи) з метою забезпечення досягнення системою (елементами системи) такого стану, який забезпечує її (їх) роботу відповідно до визначених характеристик. Тобто цей вид діяльності розглядається як регуляційний процес, метою якого є досягнення відповідного рівня взаємодії та злагодженості окремих частин [4; 7].

М. Латинін констатує, що в сучасній науковій, навчальній і довідковій літературі термін “державне регулювання” розглядається в широкому і вузькому розумінні. Державне регулювання в широкому змісті полягає в установленні державою загальних правил поведінки (діяльності) учасників суспільних відносин і їхньому коригуванні залежно від умов, які змінюються. У вузькому розумінні державне регулювання – це одна із функцій державного управління, спрямована на створення сприятливих економічних, правових та організаційних умов діяльності комерційних і некомерційних організацій, підприємництва без втручання державних органів у їхню виробничу і фінансово-господарську діяльність, за винятком спеціально передбачених законом випадків [13].

На наш погляд, державне регулювання інноваційного розвитку економіки – це вплив держави (суб'єкта регулювання) на об'єкти регулювання та ринкову кон'юнктуру з метою створення належних умов для прискореного виведення економіки на траєкторію сталого зростання та утвердження соціально орієнтованої інноваційної моделі держави добробуту.

Сьогодні в багатьох програмних документах, які розробляються з метою активізації державного регулювання розвитку економіки України, часто застосовується поняття “механізм державного регулювання”.

У науковій літературі воно має різне тлумачення. Так, на думку М. Лагініна, механізм державного регулювання – це спосіб дій суб'єкта регулювання, який ґрунтується на базових функціях і принципах, забезпечуючи за допомогою форм, методів і засобів ефективне функціонування системи державного регулювання для досягнення визначеної мети та розв'язання протиріч [Там же].

Л. Дідківська та Л. Головка визначають механізм макроекономічного регулювання ринкової економіки змішаного типу як систему макроекономічних регуляторів, що складаються з таких основних елементів: ринкові регулятори; важелі державного впливу на економіку; корпоративне управління; інститут соціального партнерства [6].

П. Макаренко основними складовими механізму державного регулювання економіки ринкового типу визначає планування, програмування, структурну і податкову політику, регулювання цін. У той же час наголошує, що державний механізм регулювання... “включає політико-правові, організаційно-управлінські форми та засоби управління (регулювання) господарською діяльністю суб’єктів економіки [14].

На нашу думку, механізм державного регулювання інноваційного розвитку – це сукупність цілей, принципів, функцій, форм, методів та інструментів і спосіб їх застосування суб’єктом регулювання (державою) щодо стимулювання процесів соціально-економічного розвитку, сприяння побудові держави добробуту на основі реалізації комплексу організаційно-правових, науково-інформаційних та інших заходів.

Для більш глибокого розуміння сутності і змісту державного регулювання інноваційного розвитку необхідно розкрити суб’єктно-об’єктні відносини цього процесу.

Так, суб’єктами державного регулювання інноваційного розвитку економіки виступають держава, підприємства, організації, установи, університети, фонди, фізичні особи (вчені і фахівці), які беруть участь в інноваційній діяльності. Об’єктами державного регулювання інноваційного розвитку економіки є процес розробки та впровадження інновацій, діяльність органів управління (в т.ч. державних), які супроводжують процеси розробки та впровадження інновацій, фінансування наукових досліджень і розробок.

Реалії сучасних трансформаційних перетворень в економіці потребують глибших обґрунтувань, а також розробки і вдосконалення існуючих принципів інноваційного розвитку.

Згідно із Законом України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV, принципами державної регуляторної політики повинні бути такі: доцільність; адекватність; ефективність; збалансованість; передбачуваність; прозорість та врахування громадської думки [1].

С. Онишко вважає, що методологічно забезпечити процес докорінних змін у формах і суті інноваційного розвитку можна лише на засадах цілісності та системності [15].

К. Вергал та І. Павленко основними принципами інноваційного розвитку вважають: системності, комплексності, керованості, своєчасності, оптимальності, послідовності, незворотності, виправданого ризику, максимального врахування інтересів суб’єктів інноваційного процесу [3; 17].

На наш погляд, ураховуючи вищенаведені точки зору науковців, основними принципами державного регулювання інноваційного розвитку економіки мають бути доповнені такими:

– наукової обґрунтованості – урахування вимог об'єктивних економічних законів, а також особливостей розвитку глобальної економіки;

– законності – забезпечення розробки, прийняття та дотримання всіма суб'єктами інноваційного процесу законодавчої та нормативно-правової бази та її гармонізація до міжнародного законодавства;

– ефективності – мінімізація витрат на забезпечення процесу державного регулювання інноваційного розвитку економіки та отримання максимально можливого (за наявних витрат) результату;

– системності та комплексності – державне регулювання має охоплювати різні рівні й елементи інноваційного розвитку економіки, держава повинна застосовувати всі наявні інструменти впливу.

– пріоритетності і протекціонізму – в умовах глобалізації державі необхідно зосередити свою увагу на підтримці аграрного ринку та реалізовувати політику, спрямовану на захист національних виробників;

– соціальної спрямованості – одним з результатів державного регулювання інноваційного розвитку економіки має стати побудова соціальної держави добробуту;

– екологічної відповідальності – державна аграрна політика повинна реалізовуватись у напрямку забезпечення екологічної безпеки та охорони навколишнього середовища.

При дотриманні вищенаведених принципів відкриються нові можливості при здійсненні державного регулювання інноваційного розвитку економіки та підвищення дієвості та ефективності механізму його реалізації.

Отже, подолання сучасних кризових явищ в економіці України можливе лише за умови перебудови економіки на інноваційній основі, активного використання вітчизняного науково-технічного потенціалу для продукування та впровадження інновацій. Тому розробка та реалізація в Україні стратегії інноваційного розвитку, підґрунтям якої є нові знання та ефективне їх використання, має стати одним із пріоритетних напрямів розвитку країни та побудови держави добробуту, що буде предметом подальших наукових досліджень.

Література:

1. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV // ВВР України. – 2004. – № 9. – С. 79–85.

2. *Бездудный Ф. Ф.* Сущность понятия инновация и его классификация / Ф. Ф. Бездудный, Г. А. Смирнова, О. Д. Нечаева // *Инновации.* – 1998. – № 2-3 (13). – С. 25–28.

3. *Вергал К. Ю.* Формування механізму стратегічного інноваційного розвитку підприємств : автореф. дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.04 “Економіка та

- управління підприємствами (за видами економічної діяльності)” / К. Ю. Вергал. – Полтава, 2010. – 20 с.
4. *Гальчинський А. С.* Основи економічних знань : навч. посіб. / А. С. Гальчинський, П. С. Щенко, Ю. І. Палкін. – К. : Вища шк., 1998. – С. 532.
5. *Гець В. М.* Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України : у 3 т. / В. М. Гець. – К. : Фенікс, 2007. – .
Т. 2 : Інноваційно-технологічний розвиток економіки. – 564 с.
6. *Дідківська Л. І.* Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – К. : Знання-Прес, 2000. – 209 с.
7. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
8. *Жихор О. Б.* Інноваційний розвиток регіону : монографія / О. Б. Жихор, Т. М. Куценко. – К. : УБС НБУ, 2012. – 251 с.
9. *Зянько В. В.* Інформаційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку / В. В. Зянько. – Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2008. – 397 с.
10. *Мочерний С. В.* Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. / [С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устинко, С. І. Юрій]. – Львів : Світ, 2005. – 616 с.
11. *Капелюшников Р.* Экономическая теория прав собственности / Р. Капелюшников. – М. : ИМЭМО, 1990. – С. 270.
12. *Кондратьев Н. Д.* Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения / Н. Д. Кондратьев. – М. : Экономика, 2002. – 766 с.
13. *Латинін М. А.* Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання : монографія / М. А. Латинін. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2006. – 320 с.
13. *Макаренко П. М.* Моделі аграрної економіки / П. М. Макаренко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.
15. *Онишко С. В.* Фінансове забезпечення інноваційного розвитку : монографія / С. В. Онишко. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. – 434 с.
16. Основы инновационного менеджмента. Учебное пособие / под ред. П. Н. Завлина, А. К. Казанцева, Л. Э. Миндели. – М. : Экономика. – 2000. – 39 с.
17. *Павленко І. А.* Економіка та організація інноваційної діяльності : навч. посіб. / І. А. Павленко. – К. : КНЕУ, 2006. – 204 с.
18. *Санто Б.* Инновация как средство экономического развития / Б. Санто. – М. : Прогресс, 1990. – 291 с.
19. *Твисс Б.* Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс. – М. : Экономика, 1989. – 271 с.
20. *Шумпетер Й.* Теория экономического развития / Й. Шумпетер ; пер. с нем. В. С. Автономова и др. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
21. *Яковец Ю. В.* Эпохальные инновации ХХІ века / Ю. Я. Яковец. – М. : Экономика, 2004. – 264 с.
22. *Kuznets S.* Modern Economic growth: rate, structure and spread / S. Kuznets. – New Heaven, 1966. – 105 p.